

RAPPORT

Maj
2023

FRAMTAGEN AV BRANSCHORGANISATIONEN **livsmedels** HANDLARNA

Det är inte kört – Sammanfattning

EN ROADMAP FÖR ATT TACKLA VÅDET OCH GÄNGKRIMINALITETEN I LOKALSAMHÄLLET

Författare till rapporten är:

Eva Nilsson Lundmark och Ingvar Nilsson
(eva.lundmark@krutab.se och i.nilsson@seeab.se)

2023-05-20

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1.	DET ÄR INTE KÖRT – MÅNGA HAR BÖRJAT	5
2.	MAKE IT SIMPLE – KRÅNGLA INTE TILL DET	6
2.1	Att vidga sina cirklar	7
2.2	Vilket problem vill jag lösa	8
2.3	Samverkan på riktigt	8
2.4	Ju fler vi är tillsammans	9
2.5	Återta befälet över området	9
3.	DET BLIR FÖR DYRT – UTANFÖRSKAPET KOSTAR OSS ALLA	10
4.	ALLT ÄR INTE VAD DET SER UT ATT VARA	11
5.	ENSAM ÄR INTE STARK	13
6.	ATT VINNA SLAGET, VINNA KRIGET OCH ATT BYGGA FREDEN	15
6.1	Men lilla jag då?	17
6.2	Glaset är alltid halvfullt	17
6.3	Rädslans betydelse	18
6.4	Annars är man en liten lort	18
6.5	Tänk på detta	19

1. DET ÄR INTE KÖRT – MÅNGA HAR BÖRJAT

Allt fler unga män i utsatta områden skjuter ihjäl varandra. Men det börjar inte där. Det börjar med instegsbrotten: snatterier i den lokala butiken, hot mot personal som ingriper, cykel- och mopedstölder, stölder av jämnårigas dyra jackor eller mobiltelefoner. Det är så de flesta av oss kommer i kontakt med rötterna till den grova brottsligheten. Det är här det börjar, det är här det växer.

Händelser som för bara något år sedan skulle gett upphov till stora tidningsrubriker blir idag en liten notis långt in i tidningen. Det grova våldet har normaliserat.

Inledningsvis reagerade omgivningen med förskräckelse och krävde fler poliser, hårdare straff, fler kameror, fler väktare. Men lagföringen är svår; Polisens alltmer sjunkande upplärningsförmåga, tystnadskulturen, rättegångsordningen, ohederliga och korrupta advokater har bidragit till detta. Efter hand har dock många av landets kommuner vaknat och insett att dom är en del av problemen och därmed också lösningen. De svikande skolresultaten och den ojämlika skolan, liksom segregationen i stort utgör en rekryteringsbas för nya generationer av kriminella. I ett vissa områden dominerar även kriminella grupperingar som aktivt fostrar in ungdomar i en kriminell livsstil

Och allmänhetens upprördhet har ersatts av uppgivenhet och resignation. En utbredd känsla av att det är kört och att det accelererande våldet är något vi får komma att leva med framöver. Det är inte sant. **Det är inte kört.** Det går att göra något åt det. Och många har redan gjort det. Förändrat sitt liv, förändrat mönster, förändrat spelreglerna. Aldrig förr har landets handlare, idrottsföreningar, bostadsföretag och andra aktörer gjort så mycket i denna fråga. Där man påverkat utvecklingen i en godartad riktning.

För att göra detta finns det ett antal steg att ta. Den allra första utmaningen är att bli överens om vilket problem man ska lösa – att gå från symptomhantering till att förstå och tackla inte bara orsakerna utan också orsakernas orsaker. Ett andra steg kan vara att skapa insikt om att det blir dyrt om vi inget gör. Att inte göra något utan låta utvecklingen rulla på – det blir dyrt oerhört dyrt. Och det kan vara en poäng att förstå hur dyrt detta kan bli. En starkt motiverande faktor.

Men det som händer som en följd av det gängkriminella livet är oerhört komplext och sammansatt. På ytan kan det verka obegripligt – det är det inte, men det är komplext. Som en bläckfisk med många armar som samtidigt sträcker sig åt många olika håll, med olika utseende, olika effekter, som alla hänger ihop. Det betyder att detta inte är något vi ensamma kan hantera. Ensam är inte stark. Vi behöver partners, nätverk och samverkan, samverkan på riktigt för att kunna stoppa våldet och skjutningarna.

Det behövs initiativ av engagerade, driftiga människor, ungefär som Örjan, ICA-handlare i Bro som tröttnade på stöket, otryggheten, snatteriet och våldet kring den egna butiken och det lokala torget. Han tog initiativ till en organiserad platssamverkan med alla berörda parter; fastighetsbolagen, polisen, kommunen, idrotten, föreningslivet. Och satte i gång en kartläggning, formulerade en plan och inledde omgående en konkret verksamhet som bara på något års tid förbättrat situationen avsevärt och ökat den upplevda tryggheten hos de boende i områden och samtidigt förbättrat arbetsmiljön för Örjan och hans personal i butiken.

För att detta inte bara ska bli en isolerad händelse utan ett exempel andra kan ta efter kommer det att krävas två saker. Dels att någon/några är beredda att ta de första stegen, ta på sig ledartröjan. Därefter att man också lyckas skapa någon form av struktur för detta arbete – en struktur som inte är personberoende och som är långsiktigt hållbar. Detta kommer att kräva samverkan, samverkan på riktigt. Vi behöver varandras kompetens. Vi brukar tala om att man behöver skapa den bärande triangeln; ett samspel mellan **det offentliga, det privata och civilsamhället**.

Detta arbete måste ske med flera olika tidsperspektivet. I det första skedet måste vi **vinna slaget**; minska våldet, låsa in förövarna och återerövra det offentliga rummet från de kriminella. För att **vinna kriget** behöver vi få stopp på nyrekryteringen och klippa de kriminellas ekonomiska resurser. Och i det tredje steget handlar det om att bygga freden och återskapa tillit, förtroende, relationer och tilltro till samhället. Det vi kallar samhällskontraktet.

I detta arbete behövs **allas medverkan**, den lokala handlaren, fastighetsägaren, polisen, fotbollsföreningen, biblioteket, socialtjänsten, skolan, de privata näringsidkarna med flera. Numer har även kommunerna ett brottsförebyggande uppdrag. Ja alla delar av samhället behövs.

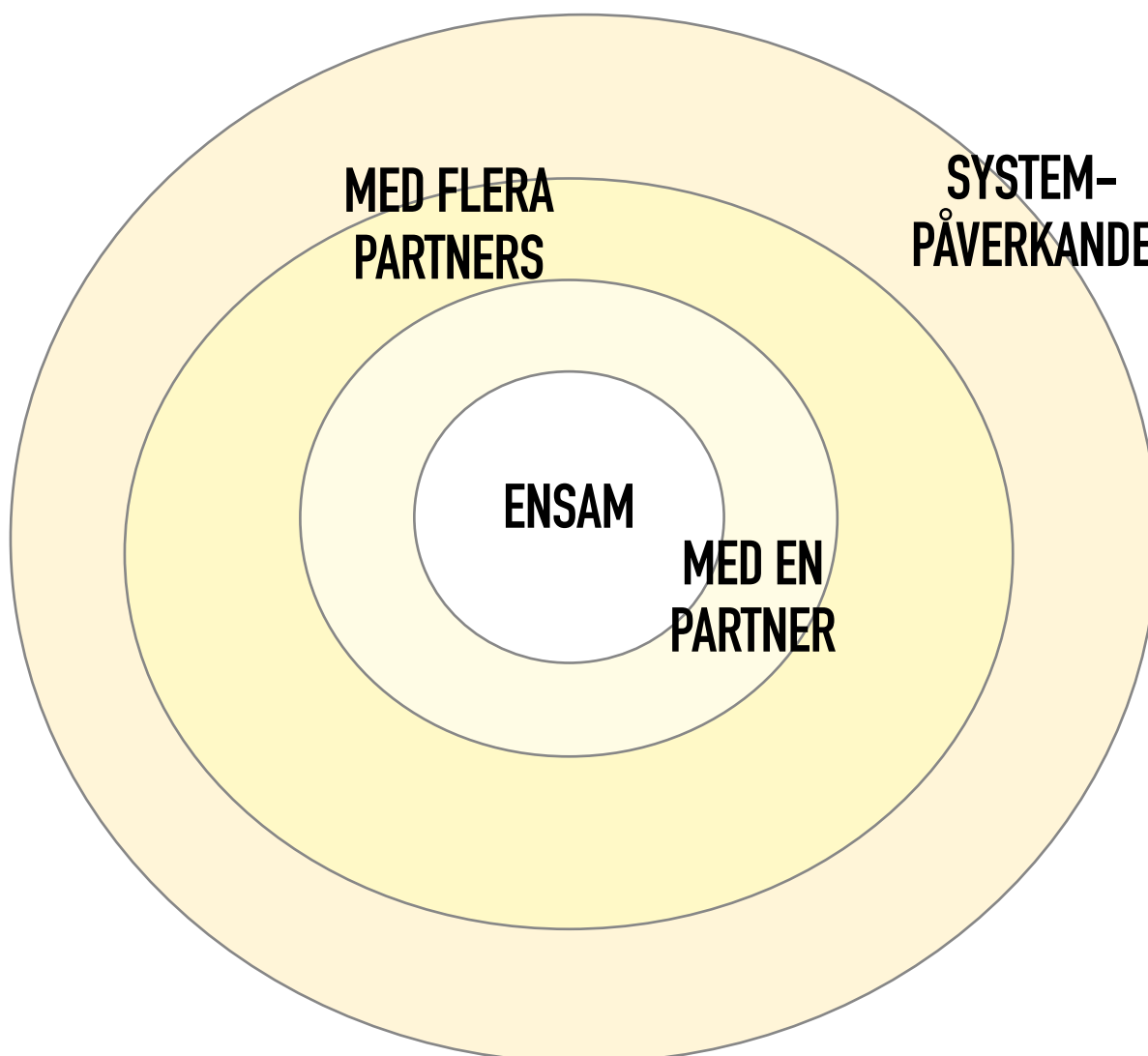
Men var börjar vi? Omfattningen kan upplevas som förlamande. Vår grundtanke här är enkel; **börja i det lilla, börja i det enkla, börja i det konkreta** – men ha visionerna levande. Framgång i det lilla bäddar för framgång i det stora. Vårt motto är – fatta komplexiteten i situationen, men **krångla inte till det** då du går till handling. Det är dessa punkter vi i den kommande texten kommer att utveckla. I denna sammanfattning av en längre och mer utförlig rapport som kommer att publiceras hösten 2023.

2. MAKE IT SIMPLE – KRÅNGLA INTE TILL DET

2.1 Att vidga sina cirklar

Så låt oss nu anta att du landat i slutsatsen att ”nu får det vara nog”. Hur ska du då gå till väga? Den första frågan blir då; hur sänker vi inträdesbarriärerna – hur gör vi det lätt att börja? Det enklaste är kanske att börja i det lilla **alldes själv**. Bli volontär i läxhjälp eller anställ praktikanter i din butik. Nästa steg är att hitta **enstaka partners**. Kanske kan jag som affärsidkare göra något med den lokala fotbollsklubben. Eller hitta föräldrar och dra igång med nattvandring. Det tredje steget är att skapa ett **bredare partnerskap**. Kanske skapa en HUB som gör det möjligt för föreningar att ha tillgång till en lokal i ett område. Eller starta en platssamverkan kring ett utsatt område. En fjärde nivå kan vara att ta initiativ till **systempåverkande insatser**.

Det handlar om att vidga sina cirklar och ta steg utanför sin bekvämlighetszon. Att steg för steg vidga bilderna av det möjliga. Det är då viktigt att komma ihåg att det är riktningen och inte tempot och omfattningen som är avgörande. Ett litet steg är mer än inget steg. Och det klassiska; en tusenmilaresa börjar med det första steget. Det är så nästan alla större förändringsprocesser inletts. Det var så medborgarrättsrörelsen i USA inleddes på allvar, med en ensam svart kvinna som vägrade resa sig på bussen och lämna plats.

2.2 Vilket problem vill jag lösa

Förmodligen börjar allt med att det skaver – något som inte känns bra. Du störs av våldet, gängens makt, otryggheten på det lokala torget eller det omfattande utanförskapet. Inser att något måste göras och inser att du är en av dem som kan göra det. Då blir nästa viktiga, och konkreta steg att bestämma sig för; vilket problem vill du tackla? Vad skulle du kunna ta dig an? Vad är möjligt, och var tror du att du kan bidra? Börja alltså att definiera problemet – konkretisera det för dig själv. Men hur ska jag välja? Vårt förslag är – **börja med något som är enkelt**, som är tydligt, där du kan se om du är framgångsrik och där sannolikheten att lyckas är stor. Frestelsen är stor att kasta sig över det som känns viktigast, mest angeläget, mest ömmande. Det kanske du kan ta dig an sen. Börja alltid med något litet där du kan lyckas. Börja med de lågt hängande frukterna.

Det kanske känns frestande att ta sig an den långtidsarbetslöse nyanlände analfabeten – angeläget, ömmande, viktigt. Precis som den som vill lämna ett kriminellt gäng. Ohyggligt viktigt men oerhört svårt. Börja med den dyslektiske mellanstadieeleven som brottas med sina läxor. Eller blir hjälptränare till smågrabbarna i det lokala fotbollslaget. Eller sponsra det lokala idrottslaget med dryck och mat på bortamatcher. Känslan av att lyckas är så viktig. Framgång föder framgång.

2.3 Samverkan på riktigt

När du blivit varm i kläderna kanske det är dags för nästa steg. Ta sig an svårare utmaningar. Och kanske hitta partners – ensam är inte stark. Vilka partners skulle jag kunna gå samman med för att bryta utanförskapet. Att hitta partners som har en kompletterande kompetens. Är jag en handlare eller fastighetsägare kanske jag kan bidra med lokaler eller annat materiellt och behöver matcha samman min kompetens med gänget som arrangerar spontanfotboll på kvällar och helger för struliga ungar. Är jag en fattig ideell ungdomsförening behöver jag kanske ta kontakt med och få stöd från en fastighetsägare som kan erbjuda lokaler.

Eller så fungerar du som Jonas, ICA-Maxi handlare i Södertälje som blev trött på allt snack kring utanförskap och nyanländas situation och att inget hände. Han tog initiativ till samverkan med kommunen, arbetsförmedlingen, föreningslivet, idrottsrörelsen och andra viktiga aktörer och började ta emot fler och fler nyanlända som i hans butik fick ett inträde på arbetsmarknaden. I dag har flera hundra personer fått denna möjlighet. Han byggde träff- och sammanträdeslokaler i sin butik som föreningslivet gratis får låna för sina sammankomster. Och det lilla fiket i hans butik har blivit en samlingsplats för ”gubbarna” i området. Jonas har – utan att riktigt ha satt ord på det – byggt trygghet, relationer och social hållbarhet i sitt lilla hörn av världen.

I detta sökande av kompletterande partnerskap kommer du att upptäcka några saker. Dels att du tillsammans med andra kan göra verklig nytta. Dels kommer du att få helt nya perspektiv på verkligheten och den dynamik som driver utanförskapet. Ett sådant partnerskap kräver egentligen inga andra beslutsprocesser och avtal än ett handslag och det kommer att bidra till byggandet av förtroende, tillit och socialt kapital. Och det utgör också de första stegen i byggandet av nya sociala nätverk. Det var så vi en gång byggde landet vi lever i.

2.4 Ju fler vi är tillsammans

Man kan också vidga samverkan till att samtidigt omfatta flera olika partners. På så sätt fyller det man gör två funktioner. Dels bidrar man till att lösa ett konkret problem oavsett om det handlar om ungas skolframgång, vuxnas långtidsarbetslöshet eller nyanländas integration i det svenska samhället. Dels bidrar man till att göra något av det viktigaste i utsatta områden – byggandet av konstruktiva sociala nätverk och bygget av det sociala kapitalet. Att bygga freden.

Det kan handla att som handlaren (namn?) i Landskrona ta initiativ till och skapa systematisk samverkan med det lokala idrottslivet, kommunen och polisen för att ge vilsna unga en chans till meningsfull fritid för att därmed minska social oro både i närområdet och i staden i stort. Det kan vara att som fastighetsbolaget Viktoria Park (numera Viktoria Hem) i samspel med polis, kommun och föreningslivet minska utanförskapet i stadsdelen Rosengård i Malmö. Eller fastighetsbolaget Stena som i samverkan med Hammarby Fotboll och tillsammans med ett stort antal av klubbens sponsorer, i det som kallas Samhällsmatchen, både jobbar med arbetslösheten, de ungas skolresultat och ungas inträde i vuxenlivet. Möjligheterna är många.

2.5 Återta befälet över området

Att aktörer som föreningsliv, idrottsrörelsen, näringsliv återtar mark man lämnat ifrån sig. För att man bättre än det offentliga har förtroende tillit och legitimitet i medborgarnas ögon kring viktiga frågor. Detta har gjorts av ICA-handlaren i Trosa som starkt tagit ställning kring HBTQI-frågor och invandrarfrågan på sådant sätt att man väckt rasistiska rörelsers ilska och som en följd av detta har det skapats en mobilisering hos den vanlige Trosabon till skydd för dessa grupper. Eller som organisationen Järva i Samverkan som på några år skapat ett systempåverkande kluster av ett tjugotal föreningar i Järva (ett extremt utsatt område). Med syfte att driva utanförskapsfrågorna inte minst kring unga. Denna plattform har t.ex. blivit en strategisk samtalspartners med stadsdelsledningen.

3. DET BLIR FÖR DYRT – UTANFÖRSKAPET KOSTAR OSS ALLA

Det här handlar alltså om hur du och jag i det lilla kan initiera motkrafter mot utvecklingen av gängkriminaliteten och det dödliga våldet. Då man vill intervensera kring våldet i samhället och göra förebyggande insatser är det nästan alltid någon som säger ungefär så här; ”bra, men det blir för dyrt”.

Det man sällan beaktar är vad som händer om man inte ingriper. Icke interventionens prislapp. Det blir nämligen oerhört dyrt att INTE agera förebyggande. Vi vill här – som en illustration – visa detta med ett enda exempel (som följs av fler i den fullständiga rapporten).

Låt oss nu tänka oss att en ung pojke – kanske lite stökig, med spring i benen, kanske med ADHD, kanske med dyslexi, som av olika skäl vandrar vidare på sin livsresa genom att bli gängkriminell. En livsstil som på ett omfattande vis innebär våld, kriminalitet, stölder, inbrott, misshandlar, sjukdom, polisingripanden, fängelsestraff, sjukdom, skador m.m.

Allt detta kostar pengar och drabbar ett stort antal samhällsaktörer. Prislappen för detta ser vi i tabellen nedan. Vi ser då att under en femtonårsperiod uppgår den till cirka 23 Mkr. En ansenlig summa. Skulle kunna jämföras med insatserna i en så kallad social insatsgrupp vars uppgift är att förhindra rekrytering till gäng. En sådan grupp har en årlig kostnad på 2–3 Mkr och har kapacitet att samtidigt arbeta med ett dussintal potentiella kriminella unga män. Lyckas en sådan grupp bidra till att en ung man inte blir gängkriminell räcker samhällsvinsten till för att finansiera gruppens arbete under 8–10 år med möjlighet att påverka uppemot ett hundratal unga män. Vad är det som blir för dyrt? Att agera eller att avstå?

	Totala kostnader					
	1	2	5	10	12	15
Arbetsförmedling	30 000	58 846	138 897	277 420	338 830	440 684
Försäkringskassa	5 833	34 519	625 793	1 637 167	1 712 618	2 277 227
Kommun	155 000	304 038	717 634	1 412 725	1 711 688	2 197 511
Landsting	15 033	77 565	589 898	1 544 665	1 698 783	2 318 613
Rättsväsendet	4 833	88 327	886 510	1 406 296	1 697 477	3 266 954
Övriga	10 667	78 615	1 244 282	2 303 764	2 363 629	5 076 885
Produktionsvärde	285 000	637 885	2 697 884	5 772 504	6 484 574	8 228 100
Summa	506 367	1 279 796	6 900 898	14 354 541	16 007 600	23 805 973

Tabell: De ackumulerade kostnaderna för en gängkriminell person under femton år fördelat per aktör.

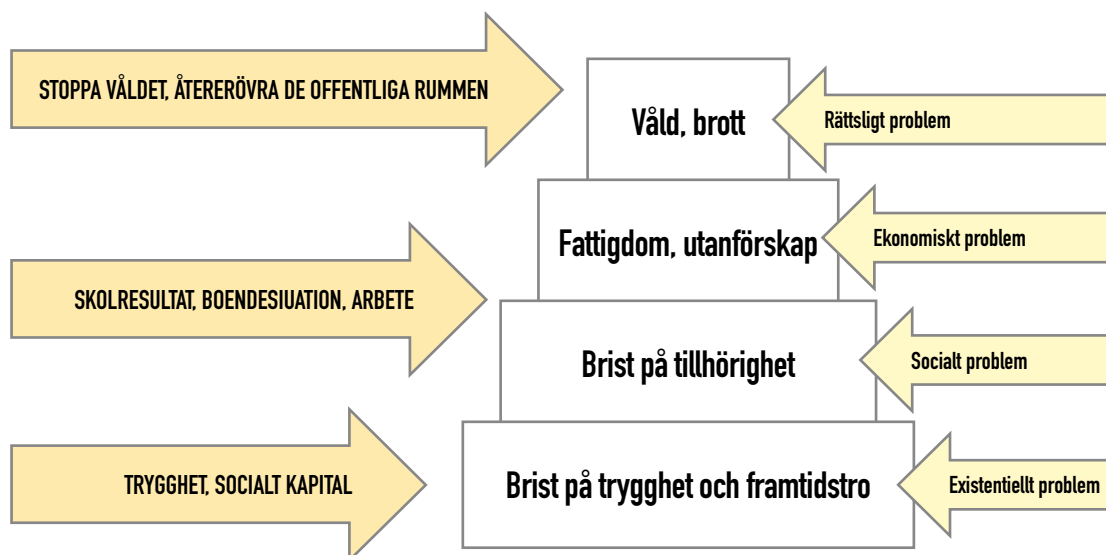
4. ALLT ÄR INTE VAD DET SER UT ATT VARA

För att bättre begripa vad som sker och våldets underliggande mekanismer behöver vi förstå hur situationen ser ut – vad som är mer ytliga symptom och vad som är underliggande orsaker. Man brukar ju säga att "som man ropar får man svar".

Kortsiktigt handlar det om att bryta destruktiva mönster och ersätta dem med nya konstruktiva. Men det handlar också långsiktigt om att förändra själva jordmånen – det som gör att det växer fram goda i stället för onda krafter i samhället.

Detta i sin tur har att göra med hur vi beskriver och tolkar problemen. Som vi ser det kan de destruktiva situationer som uppstår i form av skjutningar, sprängningar, upplopp, bilbränder med mera, tolkas på i varje fall fyra nivåer. På den översta mest uppenbara nivån ser det ut att vara våldshandlingar, brott, förstörelse och vandalism. Det är det också. Tolkat på detta vis handlar det om att – i varje fall på kort sikt – lösa ett ordningsproblem eller **ett rättsligt problem**. Med denna problemdefinition handlar det om att utifrån ett mer eller mindre repressivt perspektiv skapa ordning. Stoppa våldet och återerövra de offentliga rummen. En fråga för polis och rättsväsende i stort, men också i högsta grad för socialtjänsten (för relevanta åldersgrupper, det vill säga de under 18 år eller möjligtvis 15 år).

Att uppfatta, förstå och hantera problem

Det kan även handla om **fattigdom och klassfrågor** – ett ekonomiskt problem och ett fördelningspolitiskt problem. Utbredd arbetslöshet och ekonomiskt beroende som föder vanmakt, utanförskap och frustration. Med detta perspektiv blir lösningarna helt annorlunda – en skola som ser till att barnen lyckas så att de i vuxenlivet kan få arbete och försörja sig själva. Arbetsgivare som är beredda att anställa. Det blir då en fråga som rör utbildningsväsendet, arbetsgivarna och inte minst bostadsföretagen och fastighetsförvaltarna.

Men det handlar ännu mer om tillhörighet och att vara en del av samhällets sociala väv. I så fall är detta ett **socialt problem** där civilsamhället och i viss mån de sociala myndigheterna har en roll att fylla. Delaktighet, tillit och relationer som ett viktigt inslag i samhällets sociala kapitalbygge. Här har civilsamhället en central uppgift att fylla.

På ett ännu djupare plan kan det handla om brist på framtidstro, trygghet och meningen med livet. Ser man det på detta vis blir det **en existentiell problematik** och en fråga om områdets sociala kapital, det vill säga tillit samt många och goda relationer. Med detta perspektiv blir det en fråga som i första hand berör de boende men även näringslivet, handeln, bostadsföretagen i området.

Problembilden, och därmed också lösningarna, förändras för varje steg man tar i denna pyramid. Då man stiger ner under ytan – under det synliga – och börjar undersöka orsakerna bakom de våldsytringar och den frustration som finns, blir bilden alltmer mångtydig och komplex. Man går från kortsiktiga till långsiktiga perspektiv, från det som är tydligt och lätt att förstå till det som blir komplext och dunkelt. Från konkreta enkla lösningar, till lösningar som är diffusa och med komplexa orsakssamband. Uppe på ytan finns ett utrymme för ”quick fix”-lösningar som i takt med att man rör sig allt längre ner i pyramiden försvinner.

Detta sätt att tänka leder också till nya idéer om både vilka lösningar som krävs, men också vilka aktörer som har en central roll liksom vilka olika tidsperspektiv som är relevanta. På kort sikt är det naturligtvis en fråga om att stoppa våldet och återerövra de offentliga rummen från de destruktiva elementen. På ett plan är det en fråga för polis, socialtjänst och andra rättsvårdande myndigheter. Men också en stor uppgift för civilsamhället. Tidshorisonten är några år.

På lite längre sikt är det en fråga för skolan, arbetsmarknadsmyndigheter, arbetsgivarna och fastighetsbolagen. Men också för statliga beslutsfattare i form av en socialt medveten bostadspolitik och fastighetsbolag som tar socialt ansvar. Det är en fråga om att de unga måste klara skolan så att de som vuxna kan få arbete och ta sig in i samhället. Tidshorisonten handlar om i varje fall 5–10 år. Kanske mer.

På längre sikt handlar det om att bygga relationer och skapa tillit i och till samhället – att bygga det sociala kapitalet. Vi behöver återskapa det sociala kitt som håller samman samhället. Vi pratar om något som lite pretentiöst skulle kunna kallas folkhemmet 2.0. Och då är tidshorisonten 10–20 år. Då blir det helt andra aktörer som blir viktiga; näringsliv, bostadsföretag, föreningsliv, idrotten, handeln – ja strängt taget du och jag. Det är vi som tillsammans bygger samhället. Med denna tanke som grund blir det uppenbart att det inte handlar om att välja mellan kortsiktiga och långsiktiga åtgärder. Repression eller prevention. Det handlar om att välja både och.

5. ENSAM ÄR INTE STARK

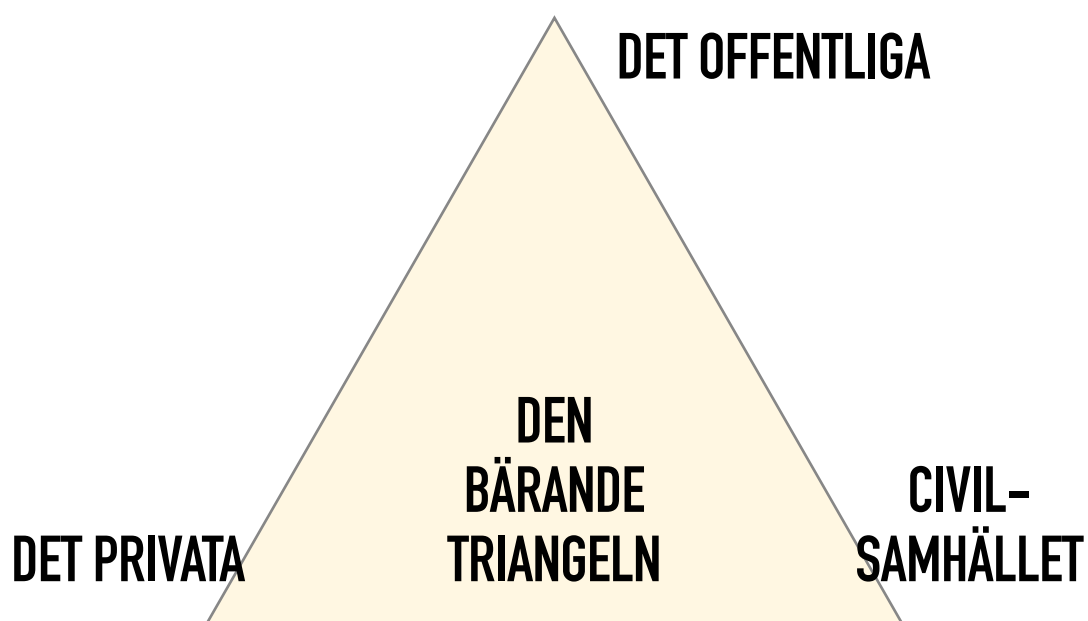
Komplexiteten i problembilden kräver att vi attackerar våldet och gängkriminaliteten från många olika håll om vi ska vara framgångsrika. Det handlar om att samtidigt tackla många olika perspektiv, många olika problem. Det som från ena hållet kan se ut som tämligen trivialt bidragsfusk eller fusk med var man mantalsskriver sig, kan från andra hållet utgöra utgångspunkt för en osynlig kriminell tillvaro.

Det kanske ser ut som ett felhanterat bygglovsärende, men utgör sista länken i en penningtvättshärva som hade både sin start- och slutpunkt i den öppna droghandeln och det våldsamma kriget om olika drogmarknader. Det kanske ser ut som svartköp, snatterier ringa stöld, inklusive systematiska köttstöld, motvärnsrån, hot och trakasserier i butiken eller köttstöld, men det kanske utgör delar av ett större destruktivt socialt system. Allt hänger samman. Och när vi inser detta förstår vi också att detta inte enbart är en polisiär fråga. Det är en fråga som berör många olika samhällsparter och vi är i princip alla berörda. Ska vi lyckas bryta dagens onda mönster behöver vi samverka på riktigt.

All erfarenhet säger att utanförskapet i utsatta områden kan brytas om vi lyckas skapa en mobilisering av både det offentliga, näringslivet och civilsamhället. Men också en mobilisering hos de 94 procent av befolkningen som inte bor i dessa områden. Det långsiktiga arbetet med att inte bara vinna slaget och kriget, utan också bygga freden, handlar till väsentliga delar om att återskapa ett förlorat samhällskontrakt.

En sådan process förutsätter genuin och långsiktig sektorsövergripande samverkan mellan tre grupper av aktörer; det offentliga, det privata och civilsamhället. Det offentliga, i form av kanske främst kommun och polis, står för att bygga trygghet och sociala förutsättningar för utveckling, men även andra myndigheter som försäkringskassa, region och arbetsförmedling. På lång sikt handlar det om att skapa en känsla av stöd och trygghet, men på kort sikt också att förhindra systemfusk kanske i samarbete med bland annat tullen, kronofogden och finanspolisen liksom ekobrottsmyndigheten, arbetsmiljöverket och migrationsverket.

Det privata är centralt, för att det är där arbetslivet finns för många av landets utsatta människor, oavsett om det handlar om inträdesjobb av enklare slag eller mer avancerade arbetsuppgifter. Att ha ett arbete, att tjäna egna pengar och att inte vara bidragsberoende är en av vägarna mot ett aktivt självständigt liv och en plattform för att bli en aktiv medborgare. Handlarna i utsatta områden har en central roll både praktiskt och symboliskt. Även fastighetsägarna har en väsentlig roll, i allt från hur man sköter sina bostadsområden, till hur man ser på befolkningssammansättningen i Orten. Här har allmännyttan en unik roll och en unik möjlighet att arbeta med ett långsiktigt socialt investeringsperspektiv. Något som både är lagligt möjligt och ekonomiskt ytterst lönsamt.

Civilsamhällets roll är också central. Det var i det som idag kallas civilsamhället, som en gång i tiden kallades folkrörelserna, som det svenska välfärdssamhället byggdes upp oavsett om vi pratar om fotbollen, folkbiblioteken, sparkassorna, konsum, folketshusrörelsen, studieförbunden, frikyrkan eller nykterhetsrörelsen. Idag ser vi mängder av nya, små men ytterst aktiva föreningar som har en aktiv och drivande roll i att förändra villkoren för utsatta människor.

Det nya samhällskontraktet bygger på dessa tre hörnstenar. Utan dem kommer vi inte att lyckas med att återskapa samhällskontraktet som är ett uttryck för tillit, relationer och upplevelsen av att ingå i ett gemensamt, övergripande vi.

6. ATT VINNA SLAGET, VINNA KRIGET, OCH ATT BYGGA FREDEN

Den 2 augusti 2020 dödades en tolvårig flicka (Adriana) i Botkyrka vid en drive-by skjutning. Dådet väckte på nytt en ström av krav på hårdare tag mot våldet. Välkända krav, åtgärder med akuta effekter men sällan mer. Hur kan man förstå denna händelse om man kan se det som händer inte bara som det kortsiktiga slaget som ska vinnas mot våldet eller kanske att vinna hela kriget mot utanförskapet, utan som en del av att vinna den riktigt långsiktiga freden i Orten genom att återskapa ett nytt samhällskontrakt.

Mycket av föreslagna och genomförda insatser handlar om att hantera akuta problem, akuta symptom det vill säga vinna det kortsiktiga slaget om tryggheten. Skjutningarna, sprängningarna, rånen, drogförsäljningen. Men det kommer inte åt orsakerna bakom. Våldet går nästan alltid att spåra till orsaker bakom. En sådan orsak är skolorna och de låga skolresultaten för unga i utsatta områden. Om du misslyckas i skolan står andra och mer destruktiva karriärer öppna för dig 24/7 utan krav på CV. Att mer långsiktigt vinna kriget i utsatta områden kring utanförskapet och våldet handlar alltså bl.a. om att förhindra en rekrytering av nästa generation kriminella genom en mängd olika åtgärder inom skolan och familjepolitiken eller kultur- och fritidspolitiken lokalt. Genom att göra annorlunda, göra bättre eller göra mer. Och kanske att tillföra mer resurser.

Att gå i denna riktning är en logisk följd av att spåra orsakerna bakom det akuta våldet. Det förflyttar fokus från polisens insatser till det kommunala ansvaret. Men det innebär en analys där man går på de näraliggande, uppenbara och kanske påtagliga orsakerna.

Att bygga freden i Orten – en fred som långsiktigt ska förhindra uppkomsten av våld och utanförskap, – bygger på att vi förmår ta ett tankesprång och tänka på frågan på ett helt nytt sätt. Att utgå från ett helt nytt mindset. Att i systemteoretiska termer tänka i termer av språng. Ställa frågor om hur dagens system samverkar för att bidra till våldet genom negativa synergier mellan bostadspolitiken, arbetsmarknadspolitiken, skolpolitiken, familjepolitiken m.m. och att det är allt detta sammantaget som skapar en grogrund för utanförskapet och våldet. Och då behöver inte vi enbart tänka i termer av samverkande negativa cirkulära synergieffekter utan vi måste också tänka i termer av underliggande kultur, normer, spelregler, värderingar, socialt kapital och allt det som sammantaget skapar ett samhällskontrakt. Det är dit vi behöver nå om vi på allvar vill bryta mönster, reducera utanförskapet, och våldet och bygga freden på riktigt i Orten. Det är kanske så vi bör betrakta den tragiska döden för denna 12-åriga flicka.

Det betyder inte att allt det som görs akut, på kort sikt och för att stävja det akuta våldet är fel men det är otillräckligt och måste byggas på med alla de åtgärder som krävs för att tackla orsakerna bakom, liksom orsakernas orsaker för att vinna kriget om utanförskap och på lång sikt bygga ett nytt samhällskontrakt och på så sätt bygga freden. Det är dit vi måste komma. För alternativet är socialt och mänskligt förödande och ekonomiskt både kortsiktigt och korkat.

Att bygga freden – tre tidsperspektiv på samma gång

ATT VINNA SLAGET	ATT VINNA KRIGET	ATT VINNA FREDEN
SYMPTOMEN REPRESSION SITUATIONELL PREVENTION BROTYTSFÖREBYGGANDE	ORSAKERNA SOCIAL PREVENTION TRYGGHET NYREKRYTERING/UNGA PENGARNA	ORSAKERNAS ORSAKER FRÄMJANDE SAMHÄLLSKONTRAKTET
VÅLDET ÅTERFÖRA DE OFFENTLIGA RUMMEN	KOMMUNEN REGIONEN (POLISEN) FASTIGHETS BOLAG	SOCIAL HÅLLBARHET TILLIT, FÖRTROENDE FOLKHEMMET
POLISEN (KOMMUNEN)		CIVILSAMHÄLLET FÖRENINGSLIVET NÄRINGSLIVET "ALLA"

Vi behöver parallellt jobba med tre olika perspektiv då vi närmar oss kriminaliteten och våldet i utsatta områden. Och tre olika tidsperspektiv för att vinna slaget, vinna kriget och att bygga freden. Det verkligen intressanta är att se hur dessa tre perspektiv harmonierar med eller är i konflikt med varandra. Att vinna slaget har ju ett utpräglat repressivt perspektiv – minska våldet, låsa in de kriminella och återerövra det offentliga rummet. Att vinna kriget – framför allt förhindra insocialiseringen och rekryteringen av unga till ett kriminellt liv, inte minst genom skolframgång och familjestöd – är mer en fråga av preventiv natur. Att förebygga utanförskap. Att bygga freden handlar i hög grad om tillit, relationer och legitimitet för samhällssystemen i medborgarnas ögon, i all synnerhet i utsatta områden. Vad man brukar kalla ett främjande perspektiv.

Vinna slaget kan ha starka inslag av polarisering (ett vi och dom perspektiv) med inslag som visitationszoner, övervakning, väktare och kameror. Fredsbygget å andra sidan är starkt fokuserad på att bryta segregation och skapa integration. Slaget har kanske som huvudaktör polisen med stöd av andra myndigheter, Kriget är i första hand kommunens uppgift. Fredsbygget berör alla men kanske med en extra tonvikt på civilsamhället, bostadsbolagen, den lokale handlaren och näringslivet. Hur behålla ett långsiktigt fredsbyggande perspektiv när de kortsiktiga akuta problemen är påträngande?

Det finns inga hinder utom de i ditt huvud

6.1 Men lilla jag då?

Vi har nu belyst utanförskapet och våldet i samhället på ett antal olika plan – från butiksnatteri till dödligt skjutvapenvåld – och beskrivit hur man på en övergripande nivå kan tackla denna samhällsutmaning. Det är då lätt att drabbas av känslan att detta är så stort, så oöverstigligt att man kan drabbas av handlingsförlamning och känslan av att detta är ohanterbart.

Det blir då viktigt att besegra den utbredda ”iorismen” – ni vet åsnan Ior i Nalle Puh, som ständigt stönar och stånkar kring svårigheterna. Att landa i insikten om att man inte är ensam om denna önskan om förändring och börja leta partners – dom finns där. Och att erinra sig om att det inte är hastigheten som är avgörande i början – det handlar om riktningen. Att konkret börja ta steg i rätt riktning och därmed indirekt uppmana till handling. Ungefär på samma sätt som ett vänligt leende på stan, i busskön, på affären nästan alltid besvaras på samma vis. Positiva handlingar är smittsamma.

6.2 Glaset är alltid halvt fullt

Det går, det går alltid att förändra. Även om det ser svårt och tungt ut. Möjlighetsperspektivet – det halvfulla glaset – är helt centralt. Att snarare se möjligheterna än svårigheterna. Hur skulle annars Nelson Mandela ha uthärdat decennier på fängelseön Robben Island under apartheid-tiden i Sydafrika?

Inom behandlingsarbete brukar man skilja mellan patogent och salutogent förhållningssätt. Det förra handlar om att fokusera på de problem och brister som finns och hantera dessa. Det senare handlar om att hantera de möjligheter och kompetenser som finns och bygga vidare på dem. Låt oss illustrera med den stora gruppen ensamma unga som kom under den stora flyktingvågen. Ett patogent synsätt på denna grupp är att fokusera på deras bristande skolunderbyggnad. Ett salutogent synsätt handlar om att förstå vilket entreprenörskap, vilken vilja och vilken kompetens det har krävts att ta sig hit. När man förstår och utgår från detta uppstår genast enorma möjligheter.

Vår entydiga bild är att det går att skapa förändring även för de till synes mest utsatta av alla – hur skulle vi annars ha kunnat få ta del av den kompetens som trots allt finns i Stephen Hawkinns svårt sjukdomsansatta kropp och vars hjärna bidragit till vår kollektiva förståelse av universum.

Rent konkret har vi redan här givit flera konkreta exempel på vad som gjorts och kan göras i den lilla skalan kring utanförskapet. Sedan är det upp till dig om du väljer att vara problemfokuserad eller en möjliggörare.

6.3 Rädslans betydelse

Men på vägen dit möter vi rädslan. Förändringsarbete innebär alltid att man tvingas utanför sin komfort-zon – ge sig ut på okänd mark och pröva okända lösningar, okända partners, okända frågor. Det är då rädslan blir vår följeslagare.

Kanske utgör rädslan ett av de största hindren för att våga ta steget och aktivt arbeta med förändringsarbete. Modet att göra något nytt. Vad menar vi då med mod? Det handlar inte om modet att hantera fysiska utmaningar och hot. Det är inte i första hand rädslan för det dödliga våldet som utgör grunden till rädslan i dessa sammanhang. Det är rädslan att inte lyckas, rädslan att trampa fel, rädslan att missförstås. Allt i en värld jag inte är helt vare sig kunnig om eller bekväm med.

Men det kan också handla om det som Nelson Mandela formulerade så här; **”Vår djupaste rädsla är inte att vi är otillräckliga. Vår djupaste rädsla är att vi är omåttligt kraftfulla. Det är vårt ljus, inte vårt mörker som skrämmer oss mest.”** Modet handlar ju då om att agera trots att man är rädd. Att besegra sin rädsla är kanske det viktigaste tecknet på att något är på väg att hända. Att närma sig det okända, Modet är att agera trots att jag är rädd.

6.4 Annars är man en liten lort

Men det handlar också om grundläggande moral, värderingar och etik. Vad står jag upp för? Eller som ICA-handlaren Jonas Berg brukar säga; vilket samhälle vill jag att jag och mina barn ska leva i? Förmågan att gå utanför mig själv och mina egna behov för att verka för något större. Ett sorts moraliskt imperativ att agera. Att komma förbi tvivlet kring att varför bry sig, det är inte min fråga, det berör inte mig.

Vi närmar oss det moraliska dilemma som Skorpan och Jonathan i Bröderna Lejonhjärta dryftar då draken Katla ska besegras och rädslan växer sig stark och mörk. Och då förlöses situationen med de magiska orden; **”Det finns saker man måste göra annars är man inte en riktig människa utan en liten lort.”** Valet är vårt – vara människa eller en liten lort.

6.5 Tänk på detta

Avslutningsvis en lite checklista för att komma i gång så framgångsrikt som möjligt:

- Definiera noga det problem du vill ta dig an – börja med det enkla, konkreta där sannolikheten till framgång är stor.
- Utgå från andras erfarenheter och bygg vidare. Alla behöver inte uppfinna hjulet.
- Vidga cirklarna sakta i små steg.
- Var omsorgsfull vid val av partners. Tänk; open minded, prestigefri, kompletterande kompetens i förhållande till dig själv.
- Följ upp och utvärdera det du gör för att vara säker på att du rör dig i rätt riktning.

Och kom ihåg ett par saker. Allt kommer inte lyckas omedelbart, svårigheter är en källa till lärdomar. Pröva, lär, korrigera. Och ingen kan göra allt. Men alla kan göra något. Du kan vara en av dem som gör skillnad.

Lycka till!

